

gospođa je neuredna

Ne znam kako sam se našao u kući gospođe Bogičević. Kao da sam ušao u zakasneli starački tramvaj. Ležao sam bolestan i gospođa mi je govorila o svojim psima. Imala je ulepljenu kosu, tada mi je prvi put palo na pamet da je ona neuredna, to mi se dopadalo. Ukrao sam njene rukavice i nosio sam ih po džepovima, izvlačio sam ih iz džepa kada sam odlazio u popodnevne šetnje, prevrtao ih na naličje, posmatrao kako ih je pomada sa njenih ruku zamazala, mirisao sam ih, mislio kako mi je bliska neuredna draga stara gospođa. Zvali smo je „gospođa sa fiokom“. Ljudi dođu u godine kada vole žene koje su prljave. Haljine koje zgužvane vise na njima dopuštaju lagodnu lakoću u ponašanju, nema bojazni da će neuredna žena zameriti što su ostarili, što im drhtie ruke ili što im pored bioskopa pada perika, što im odjednom ispada požutela ovlazena cigareta iz usta.

Duvao je mlak vetar kroz gospođinu sobu (vetar starih žena) tavanica se osipala. Gospođa Bogičević je ležala na krevetu, podizala sa poda ilustrirani magazin, razgledala ilustracije u njemu, onda je bacila otvoren magazin na sred sobe. Uvijao sam maramom vrat, voleo sam kada gospođica Bogičević baca magazine po sobi, skupljao sam magazine koje je bacala po sobi i ponovo joj ih donosio, posmatrala me je, činilo joj se da ću ja umreti i htela je da prikrije da joj je to na umu. Ponovo to sa njenim magazinima. U novinama koje baca na sred sobe čitam ogromne naslove: „Bioskopi koji nas spasavaju od duge dosade“, „Musolinijev završetak“... Od džeparoša očekujemo da drže ruke u džepovima, generale zamišljamo na konju, isto je tako gospođica za mene postojala jedino sa svojim prljavim psima. Što je gospođina kosa ugrudvana, to me je na neki čudan način bolelo u grudima. U sobi je bio sparuašen zadah, posteljina se osećala na znoj, nije bilo nikakvog mlakog vetra u sobi, najpre sam mislio da gospođa beži iz sobe zato što ne može da izdrži zadah posteljine, onda sam se setio, nije zbog toga, kada gospođica ostane duže u sobi privikne se na mirise, ona uopšte ne oseća miris svojih krpa, vonj svojih jastuka oseti samo za trenutak kada uđe u sobu, no odmah zatim se privikne.

Kada već uđemo u kuću sa jednom izbledelom lenjom ženom, treba videti svu tu isusovsku prljavštinu, međutim, šta to stvarno znači — ja ne znam. Gospođa se dosađivala i ja sam imao želju da je iz takvih raspoloženja spasavam. Zapravo me njena raspoloženja nisu interesovala. (Sablasi situacija sa prljavom starom ženom koju promaja u bioskopu naslanja na zid).

Mi smo ostarili. Gospođa je kao hotel, ja se uvlačim u nju kao u hotel, unosim kafere, sanduke, unosim stolice u nju. To su crvotočne fiokke u njoj, prikopčane ispod krpa, ona u njih smešta advokate, starce, antikvare, šoferske barabe. Gde li je sada? Da li se upravo u ovom času naslanja na ruku nekog Antala i on joj drhtavom rukom opipava fiokke ispod čebeta. Nerviralo me je što se nije oblačila kada je neko dolazio, motala se po kući u kombinezonu i škiljavi fijakerist Pavkin je krišom zagledao njenu veliku okruglu zadnjicu, ona se naginjala iznad ružičastog lavora.

— Kako ste izbledeli — rekla mi je gospođa.

Vi terate šegu sa nekom ženom, a onda odjednom otkrijete da ona ima svu vlast nad vama. Sušile su se stolice u bioskopu „Trubač“, iznosili su zavese iz bioskopa, bioskopsko platno, upalili su trošno bioskopsko platno na trotoaru pred bioskopom, palili su orahovo lišće da rasteraju komarce.

Kuću gospođe Bogičević nazivaju „ruski pansion“, nemoguće je otkriti zašto je tako zovu, nema nikakvog objašnjenja. Gospođin pansion je nezgrapna sonnambula kuća, jednog dana će da se sruši, kao da je od karata za tarok, raspašće se od promaje po sobama, od ljudi koji razgovaraju na stepeništu, „ruski pansion“ će da se rasklopi, pašće na gvozdenim stolicama koje su složene po hodnicima. Imala je jednu stolicu u koju se uvek vraćala, stolica je bila nakaradna, ja sam želeo da je bacim u vatru, ali ta stolica je bila komadić našeg neurednog teatra i nisam je bacio. Gurali smo u ugao sobe razbijen porculan i gospođini psi su se lenjo odvlačili u drugi kraj sobe. Strahovao sam da će predložiti da odem u bolnicu. Njeni psi su opuštali kapke ispred ogledala. Zidovi su bili zamazani, videli su se tragovi gospođinih ruku po zidovima. To je čitava magija prljavštine, prljavi zidovi, prljavi stolovi na kojima dremaju psi.

— Čini mi se da pekar Laudenbah, i neki dečaci, uveče idu za mnom — rekla je gospođa Bogičević.

Lagala je. Mislio sam: neko bi doista mogao odvesti gospođu Bogičević u bioskop, na večernju predstavu, mogao bi je posle voditi u kafanu „Venecija“ i zatim u svoj stan, ali to nikom nije padalo na um. Pitam se koliko vrede svi ti Beksedići, kočijaši, razvodnici u kinu, kockari — kada im to ne pada na um. Sve što još čine, to je — dolaze da igraju karte sa milostivom, i da se nerviraju što ona vara na kartama. Ona mnogo puši, ispala joj je cigareta iz usta i goreo je tepih. Po tepihu su uporno lajali njeni psi. Pitala me je da li sam zaljubljen u nju i ja sam joj rekao da jesam. Ko je ova dama, kojim je pufevima stigla u „ruski pansion“, ja ne želim da mi priča svoju istoriju, ona razbacuje magazine po krevetima, mogu da naslutim kako je došla ovamo, šta se događalo u njenom životu. ženske istorije su manje-više slične. Čitavog života su se psi vukli za njom,

* Prljavo gospođino pozorište čitalac mora dopuniti ovim stvarima: levo, pored zida, stoji paravan presvučen plavim muslinom, gospođa se iza njega svlači; ispod prozora je stolica na koju slažemo moje i gospođine košulje; sve slike u sobi okrenute su prema gledalištu, ali na tim slikama se ništa ne razabira; desno su vrata koja vode na balkon, ta su vrata uvek zaključana; kada je jelo na stolu, gospođa je u čučnoj haljini od crvenog somota, kada imamo poselu, ona je, naravno, drukčije odevena; ona je izrazito našminkana, čak izgleda malo komično; po zidovima su izveštane porculanske lampe; njeni psi su potpuno unakazili pozorište. Ništa u ovom enterijeru ne posedća na nekakve gospođine dane sa biciklima ali je očigledno da je i neki bicikl u sobi. Atmosfera nije naročito intimna; gospođa je iscepila sa kalendara na zidu — osmi maj, prema tome, sve se događa devetog maja, no moguće je da već dugo niko nije dirao taj kalendar i da se radnja događa mnogo kasnije, to je čak i nevažno; bilo ko da stanuje u ovoj sobi, morao bi da bude starac, prema tome svi akteri u gospođinom teatru su starci.

vladimir stojšin

gospođa sa fiokom

zapravo su joj od života koji je vodila ostala samo tri mala psa. Velika istorija žena, kako to da još niko nije napisao takvu istoriju, mi smo ih voleli pored drvenih opštinskih vrata, one su prljave od šminke. Imala je čudan miris, vonjala je na staru slamu. Ona je godinama stanovala u Zagrebu i ja je nisam vidao. Kada se vratila, nosila je crninu. Ni danas ne znam zbog čega. Držala je u ruci kutiju sa svojim uspomnama, ali ja se nikada nisam interesovao za njene fotografije, pisma koja su joj pisali novosadski oficiri. Donela je svoje umašćene karte, i ja sam je gladio po kosi. Sada je ona sa mnom kao što sam ja bio sa jednom starom ženom. Dodaje mi peškiri koji mi je ispaio iz ruke; da li je stara žena bila sa mnom zato što sam bio neuredan, ja nikada nisam bio neuredan, ko zna, možda na neki način koji je ona našla u meni, i to volela, ja sam već bio sa nekom starom ženom, vraga, ja sam duh starih gospođa. Kakve su to misli, moja su pluća propala, to je od spavanja po železničkim parkovima.

Gospođa Bogičević se naginjala iznad kreveta, posmatrao sam njene zasukane čarape, njene podvezice. Bili smo, takođe, veoma siromašni. Kada je bilo toplo, gospođa se svlačila naga i gurala u ugao pored svojih

knjiga, sedela je na knjigama i puštala svoje pse po sobi. Gurala ih je nogom, onda je imala lice kao da im je učinila nepravdu i zvala ih je. Ustajala je sa knjiga, tresla prašinu sa svoje okrugle zadnjice, govorila kako joj je zadnjica porasla. Ležala je potrbuške na krevetu i zvala me da vidim kako joj kosa dopire do poda. Dovodila je u stan svoje prijateljice, koje su mnogo pušile, bacale su pikavce svuda po sobi, govorio sam joj da ih više ne dovodi, zar joj još nisu dosadile.

Jednom se pokidaju konci koji nas vezuju za neku ženu, i znači nam nešto još samo zato što je ona neuredna isto kao i mi. Muškarcu smišljaju čitave ratne strategije kako da se približe ženama, a onda ih, umesto svega što su mislili, približi to što su neuredne, raščupana kosa, to što žena razbacuje magazine po sobi. Umesto svih „strategija“, nekoj ženi nas približe trenuci dok zajedno posmatramo krov tramvaja pod snegom, dečak koji, plačući, nosi na leđima svoj polomljen bicikl; možda je bespredmetno dokazivali da nam je izvesna gospođica Bogičević bliska zato što je loše očesljana, to se i ne može dokazivati, jednostavno — to se događa, nije potreban nikakav logički sistem da se to proverí. Uvek me

je zanimalo zašto su starci prljavi. Sada sam bio u toj magiji prljavštine. Čovek dođe do pojma o neurednosti motajući se po ženskim stepeništima, pored njihovih bolesničkih postelja; neuredne žene, neuredne ulice, neuredne fioke, neuredni ratovi, neuredno pamćenje; mogu se napisati knjige o neurednim ženama, traktat u neurednoj gospođi, čitave stranice o njenim suknjama koje sam ujutru nalazio u dnu kreveta, komadi njene kose na stolici. Izlazila je bunovna da kupi doručak i ja sam je slušao kako se svađa sa Kračunovom suprugom, ulazila je u sobu i još uvek je imala plačevan izraz na licu, kuvala je kafu i pričala kako je ona morala da živi negde drugde, ali, svejedno, kad je tu, želi da joj tu bude lepo.

Mislio sam, bilo bi užasno kad bi gospođa umrla. A to je očigledno moralo da se dogodi. Da li su druge žene koje sam srećao bile neuredne, da li su pazile kako sedaju u dnu kreveta ili su to činile kao gospođica Bogičević, nikad nije nosila gaćice, i to mi je smetalo kada smo igrali karte sa susedima. Lepa slabašna žena iz „ruskog pensiona“ se šćucurila na mom krevetu, njene su oči bile vodnjikave, imala je razmazanu šminku ispod očiju, već mi je danima govorila kako je potrošila svu šminku koju je nabavila još u ratu.

Sopenhauer je pisao da je zdravlje duha u sećanju. Ali, to je besmisleno. U sećanju lagano se kida jedna po jedna zavesa, maske gube smeh, glumci osiromaštaju, gospođe Bogičević kašlju u naš rukav. Moje ispremeđano vreme u gimnazijama, to je još moje sećanje. Iako nestaju stvari iz kina u koji sam nekada ulazio, pamćenje ima dalji tok. Ili je drukčije: ne mogu više da se dočepam tog bioskopa, njega više nema i ja mu više ništa ne dugujem. Nemam odgovor na to, zapravo, ja ne razmišljam baš o tome. Neki čovek ima stravičnu istoriju, ali on zaboravlja. Video sam gospođicu Bogičević i Terezu Mandrinu kao jednu istu osobu, na biciklu, pored obale, posmatrao sam mrtvi tramvaj u reci, virio mu je iz vode samo jedan kraj, bio je nagnut, skupljala se mahovina po prozorima, kada reka nadode, tramvaj je bio ispod vode, zašto ga ne izvuku i prodaju u staro gvožđe. Stvari koje su nam značile lagano se izgube. Imali smo psa i njega su ubili lovci, bili smo na času matematike upravo kada su u polju pucali u njega. Jednoga dana, kada već dugo više nemamo tog psa, u nekom kinu vidimo ženu čije nas ponašanje podseća na našeg nesrećnog ubijenog psa, ponovo je u nama komadić gimnazijske ljubavi, mi smo zaljubljeni u ženu na platnu, u nas se uvukla patnja zbog njene nesrećne bioskopske istorije, ili smo na isti način zaljubljeni u neku drugu ženu. Nije važno što se ne sećamo kako se završilo sa nekom ženom. Nije važno ni to što se ne sećamo njenog imena, redosleda događaja, u nama je ostao jedan komadić patnje što je ona plakala u uglu sobe; to je slika kako se ona saginje pored ormara i plače, gnjurajući lice u naše odelo. Ja takođe ne pamtim datume. Izvesne redoslede sam potpuno izgubio. To je nered koji je čak zabavan. Više nisam siguran da li je u izvesnoj sobi u koju sam dolazio čitave jedne jeseni bila Tereza ili se ta žena zvala Buba Bogičević ili Kača Marković. To je pogotovu nejasno kada pomislim da sam bio sa vrlo malo žena. Pamtim samo da me je ta osoba mrzela. Pamtim da je imala male tople ruke i da ih je neprekidno gurala u moje džepove, vadila je iz džepova moju maramicu, pikavce koje nisam nikada bacao, već sam ih vraćao u džep. Moje pamćenje je, dakle, savršeno nepouzđano. Odjednom vidite kako se pomeraju stolice u vašoj sobi, zapravo vidite da su stolice od pruča ispremeđane, stolica koju ste dan ranije ostavili na terasi odjednom je prevrnutu pored police sa knjigama, vi to niste učinili, niko nije ulazio u sobu, u vas se uvukao strah da ste poludeli. ali nije to, sigurno je da postoji obično objašnjenje za to sa stolicom, no, vi ga ne nalazite, osećate mali užas u duši, šta je to sa vašim nervima. Čini vam se da ste došli do jedne male nejasne slobode da stvari vidite u totalnom neredu, moguće je sve da se dogodi sa vama, s nekom ženom, kao što je to sa ispremeđanim stolicama. Razmišljali ste popodne o nekakvom posedovanju vlasti, o svom pamćenju, bila su prazna razmišljanja i tada je došlo to sa stolicom, videli ste drukčije i to sa vašim pamćenjem.

gospođa voli da se karta

— Gospođa Bogičević, samo ste vi ljubazni sa mnom — rekao sam joj dok je delila karte sa masnim kraljevima pik i karo — da li idete u bioskope, čuvajte se, ja sam se razboleo u kinu. Nikada nisam voleo bioskope i baš sam se tamo razboleo.

Susedi su joj govorili da me izbaci iz kuće, ponavljali su: šta ćete sa tom ispušenom muštklom, student je gotov, iznenada je ostario, šta vas zadržava pored njega.

Antal nas je molio da provodi večeri sa nama, gospođa se tome malo opirala, ali je najposle pristala da bi nas bilo četvoro za kartanje. I tako: sedimo za stolom gospođa Bogičević, Antal, Lungin i ja, gospođa širi umašćene karte po stolu, njeni psi su pored mojih nogu, moram da pazim da ne nagazim nekog od njih. Napolju je ružno vreme, vetar kotrlja stare tramvaje, mi smo oko stola umotani u kapute, gospođe donosi lonac sa kuvanim vinom, takođe i jednu svoju fotografiju iz 1930, pokazuje nam fotografiju i mi se svi naginjemo iznad stola. Gospođa prebacuje nogu preko naslona sobe, kartamo se i pušimo. Nisam voleo tipove koji su dolazili da se kartaju, ali, da ih nije bilo, gospođi bi bilo dosadno, naše večeri bi bile još znatno praznije, bile bi totalna pustoš sa krezubim gospodinim psom Džekom, koji dva sata lunja gore-dole po sobi pre nego što legne na prednje šape i prestane da mi dosađuje. Ponekad me je gospođino kartanje toliko nerviralo da sam želeo da iscepam istanjene papirne kraljeve i žandare i da ih guram gospođi za vrat, ona bi galamila, bila bi iznenađena. Nisam učinio ništa od svega toga. Karte su pocrnle od naših ruku, od djuvana. Napravio ih je neki pančevački štampar i na poleđini je pisalo njegovo ime. Pored imena bio je njegov porodični grb sa dva mala majmuna.

Moja krevetska bolesnička razmišljanja ni na šta ne liče, kao ni to sa kartanjem. Gospođa Bogičević je dama karo, ja sam pub tref, Lungin je kralj karo, ja sam bolestan i umirem. Bilo je dosadno i mi smo gotovo očajnički ljuštili karte, Lungin nam je pričao o svojim stradanjima sa ne-

kom ženom, ali se meni i danas čini da je ta priča vezana za gospođu Bogičević, oni se sastaju u „Veneciji“, čekaju kada ću ja da umrem, gospođa želi da me se ožari. Sedimo za stolom i svi smo mi na tim kartama, Lungin koji ima upaljene bubreg, gospođa Bogičević koja ne može dovoljno dobro da kontroliše stvaranje organa, Antal, totalni idiot, i ja, koji očigledno i definitivno zatvaram svoje pozorište. Oni svi poseduju nekakve vlasti. Lungin kao kralj karo. Antal je portir u hotelu, ali postaje pub sa sovuljagom koja mu ko zna šta znači, bez te sovuljage njemu bi preostalo jedino da se vrati u svoj hotel. On stresa sa ramena ženske vlasiti. Lungina su uhapsili jednog svog jutra, ali su ga pustili, jer je kašljao po čitavu noć. To je zaista lakrdija. Gospođa i ja smo pričali o tome. Lungin kao politički ubojica. Gospodin Hamlet. Pančevački intelektualac čija je dilema da li treba postaviti paklenu mašinu jednom generalu ispod zadnjeg sedišta automobila ili na balkon generalove ljubavnice. Zapravo, Lungina su našli u podrumu sa fotografijama na kojima su nage devojčice. Eto, kakvi su to tipovi. To da li ćemo se dosađivati čitavo popodne, zavisi od toga ko će otvoriti kartu sa sovuljagom, duva topao vetar kroz sobu i smrdljiva sovuljaga fumara oko nas. Od rasporeda u kartama zavisilo je da li ćemo biti bučni, nisam voleo kada su galamili. Lungin želi da se zavuče u krevet sa gospođom Bogičević, gospođa je homoseksualac, Lungin i gospođa su dve lenje starelje, ja nju ogovaram, ja skapavam, gotovo je sa mnom. Oni se kartaju, gospođa su izgubila sve bitke na umašćenim kartama. Izgubili su bitke i nekakve vlasti; ne razumem zašto baš vlasti. Na karti je teatar čiji je završetak jedno političko umorstvo. Gospođa želi da me ponizi, ona vara na kartama, ja joj u tome pomazem. Sav gospodin karakter je u tom kartanju. To je moje vreme sa neurednim tipovima. Gospođa je prljava — to je prvi čin u kartanju. Drugi čin — ona je odlazila u kupatilo, ja sam govorio Antalu i Lunginu kako je gospođa prljava, ona je produžavala kartaški razgovor sedeci na šolji u kupatilu, vikala je, ali je mi nismo dobro čuli.

Dokle će da traje to sa kartama na kojima su porodični grbovi sa malim vojvodanskim kockarcima? Da li je to sve što nam je preostalo? Ulazimo u hipnotičku prljavu kockarsku sobu, ogrčemo kapute koji su samo za te večeri sa kartanjima. Ljudi imaju odela u kojima dobijaju bitke, u kojima vode žene u železnički park, u kojima viču u sudnicama, u kojima otvaraju umašćene karte sa kraljevima u autu. Postoje stvari koje se mogu govoriti samo za kartaškim stolom, karte vam svore slobodu da ispričate kako ste u maloj sobi sa ženom koja viče u kupatilu proveli godine, više ne biste mogli da živite bez te matore pijandure u nužniku. Vračala se iz kupatila u pričala da sam ja pokvario vodovod u kući.

Lunginu ispadaju karte iz ruku, saginjao se i podizao ih kao da je to slučajno i ne razume kako se to događa. Lungin se vrći prazno po sobi, gospođa kuva kafu. Njoj je lekar zabranio da puši i ona rukom rasteruje dim ispod lica. Govorio sam joj:

— Gospođo, ko zna šta ste sve mogli da uradite u životu. Mislim u ovoj kući. Ja znam tačno šta je sa vama, propale su vam neke stvari.

— Pazite, milostiva, vaša suva kosa... Zašto uvek žurite — rekao sam joj. — Da li je vaše vreme vezano za prijatelje... Čuvajte se suvišnih poseta, samo da vam kažem o prijateljima: za nekoliko godina promene predstave o njima.

— Ja ne znam šta ćete vi kada mene odvuče na groblje — rekao sam gospođi. (Meni je na jedan čudan način stalo do toga da me ona zadrži u kući, da joj ne bude dosadno. Mislio sam: svakako ću uspeti da otera svoje usrane prijatelje. Želim da ih izjuri iz stana; da viče za njima dok silaze niz stepenište, izlaze na ulicu; želim da ih izbacuje jednog po jednog, dok izbacuje Antala, ostali da budu publika tom bednom spektaklu, i tako redom, mogu da pokupe svoje cigare, rukavice, šešire i da izadu kroz vrata kuda ja izbacujem gospođine odrte pse kada ona nije kod kuće, ja umirem i imam prava na to, ne želim da mi više dosađuju.)

Mogućće je da nam niko nije dolazio, takođe sam potpuno izgubio pojam o tome kada se događalo, čovek ima razloge da posumnja u to kako je upamtio događaje. Gospođa je neuredna, dopada mi se da razmišljam o tome, spušta ulepljenu žutu kosu na sto pored noža sa rezbarenom koštanim drškom, da li ja umirem, ima nečeg bliskog u tome što ja umirem i što je ona neuredna. Jednog dana kada se nađe neko da iznese iz ove sobe sve što zaudara na bud, istrešće možda na dubrište iza kuće tog Lungina, smrdljivog Antala, gospođu Bogičević i njene male pse, gotovo da sam srećan što ću tada biti na groblju. Kada dođu kiše, ja i ću, već malo lenj, otići odavde, polako ću da trulim i proždiraće me grobljanske sovuljage. Ratove pokreću stari. Mi se kartamo. Ja skapavam. (Draga gospođo, naći ćemo dva najstarija bicikla u gradu i vozićemo se po pristaništu, vi ćete mi pričati o maskama koje ste nosili u bioskopu „Trubač“, o psu koga sam vam poklonio za novu godinu, o džakovima koje smo kucali po zidovima, ići ćemo na suvo biciklističko trkalište, vi ćete vrištati i ja ću iz petnih žila voziti stari bicikl, zuriti u vaše lepršave stare suknje, uveće u tramvaju igraćemo preferans i vi ćete biti malo tužna pored naše mrtve lampe.)

U moja razmišljanja o gospođi uvlače se prljave karte, čak u to sa mojim bolesničkim čaršavima. Sa kartanjem je kao da se vrtimo u krugu. Sve je sa mnom i gospođom u krugu. Ne mogu da se iščupam, ne mogu da iščupam glavu iz popodnevnog vazduha sa duvanskim dimom, ne mogu da iščupam glavu iz ove zadimljene sobe.

Jednom sam otišao i nisam se pojavljivao pola godine. Kada sam se vratio, gospođa Bogičević nije ništa rekla. Ušao sam u kupatilo, moja četkica za zube je stajala u čaši gde sam je ostavio. Moj peškir je visio čist na čiviluku. Moja pidžama me je čekala. Gospođa Bogičević me je čekala da se vratim. Ona je to vreme bila sa Pajom Burjanovim, kočijašom. On je jednom istukao. Spavao je sa njom jedino u svom fijakeru, ne znam zašto je spavao tamo sa njom, pričali su za kočijaša da može da spava sa ženama jedino ako za to vreme oseća vonj svoje oljuštene lenje kobile. Sirota gospođa Bogičević. Ona kaže da će umreti zbog mene, ne znam zašto to kaže. Donosila je plave tanjiriće sa voćem, bilo je letnje dosade u njenom hodu, izvlačila je mrvice duvana ispod haljine i smejala se. Bila je dremljiva, posmatrao sam komadić mrtve ulice, ugao bolničke crkve, kuću sa ugnutim krovom. Gospođa je pominjala svoje

prijateljice, fioke sa fotografijama, sobe. Čitavo popodne mi je pričala kako neka njena prijateljica ima halucinacije, kako stare žene haluciniraju u bolnici, kao da dovlače svoje sobe u bolnicu, dovlače svilene jorgane zamazane pljuvačkom, to je kao da ulaze mala filmska kola u bolničko dvorište i na njima je nameštaj koji pripada starim osobama. To je divno neuredno pozorište.

Lungin je izvadio kutiju šibica, zapalio je jednu, čekao da se razgori, onda je šibicom sagoreo sasušeno slepog miša između gvozdene kreveta i zida, čulo se tanko pucketanje. Lungin je noktom otkatio prašnjavu mrtvu životinju i držao je u ruci. Ponovo smo se kartali, danima.

— Da li ćete uvek da se vraćate ovamo? — pitala me je gospođa Bogičević. Nosila je pocrnele jastuke po kući, vonjala je gospođina vloga iz jastuka, slagala ih je na prozor. Dovela je jednog svog rođaka da me upozna sa njim. Rođak se zvao Vladimir Stojšin, bio je neobrijan, studirao je pozorišnu istoriju, najviše je voleo da govorimo o njegovim studijama, tada je bilo vatre u njegovim očima.

Neuredna glumica gospođa Bogičević mi je govorila o svojim putovanjima u Peštu, njene tople oči bile su raširene, mislio sam — ona će jednog dana pričati kako je pored prozora ležao nekakav student. Tako je u Pančevu. Moj jastuk, rekla je, štira biza ja kad bi mi barabe pokrale moje jastuke, ja sam ih dobila od svoje majke. Gurala se u svoje pocrnele tople jastuke, ja sam naslanjao leđa na njih. Ona se nikada ne umiva. Spava obučena, spava u nužniku.

Bilo je večer i mislio sam o kafanama na Dunavu; ja ne umem da predviđam stvari, to je zbog vremena, takođe zbog pamćenja, sa neograničenim vremenom mi bismo dolazili na isto, bilo bi suviše predviđati šta će se događati. Govorio sam gospođi o njoj kosi, žene to vole, mogu da slušaju satima, sede pored ogledala, posmatraju kako iza prozora vetar savija orahovu granu, slušaju to što im pričaju o njihovoj kosi. Držao sam fotografije žena u svojim fiokama, mislio sam — čovek jednog dana poseduje žene još jedino u fiokama, Gospođa Bogičević, to fino staro žovijalno dupe, rekla je da mi ostavlja fioke, njoj nisu potrebne. Rekla je: dragi moj, tako ćete još ostati u ovoj kući, nikada se vas neću oterati. Zelela je da me na svaki način zadrži u svojoj blizini. To je ženski, to je toplo, čoveku su potrebne male pažnje. Postoji fotografija na kojoj je gospođa Bogičević pored pletene korpe za veš, nisam nikako hteo da izgubim tu fotografiju, nju sam želeo da sačuvam. Da li je bilo kasno? Ispadale su moje fioke, iz njih su se prospipali moji psi, crvotočne gimnazije, fotografije sa izbledelim posvetama.

Gospođa je u životu srela izvestan broj muškaraca koji za nju više ne postoje, ali, to što je neuredna, možda pripada baš njenim vezama sa muškarcima. Poznavala je nekog dirigenta koga pominje uvek kada sednemo za sto sa masnim kartama, tu je nešto sumnjivo, zašto bi joj bilokakav dirigent padao na pamet za stolom na kom su umašćene karte, pepeljara puna opušaka, njene rukavice. Ona spušta rukavice na pod i uzima špil karata, govori o dirigentu, ali se lagano upušta u to sa umašćenim kraljevima, uzima cigaretu, drži je zubima i govori preko nje. Stara gospođa dolaze, mi zajedno trulimo. Pijemo kafu. Jedan deo svetloske istorije je u kartama. Malo umoran i pospan kralj karo je do pola u vodi, donji kraj karte je slika u ogledalu. Na kartama jašu džokeji, prolaze kočijaške spodobne, jedan fijaker je okrenut normalno i drugi naglavce. U gornjem levom i donjem desnom uglu naslikana je sova. To sa prljavom sovuljagom na karti je čak pitanje otmnosti. Šta ću ja u ovoj kući, da li ja zaista umirem.

Ispod samog prozora bila je „buda“, gospođa je vikala sa prozora i trafikant joj je donosio deset „drava“, želeo je da razgovara sa njom, ali je onda kroz prozor video da smo okupljeni u sobi, vraćao se do svoje „bude“, zaključavao je i odlazio, on je svake večeri išao u bioskop „Trubač“, nije imao gde da provede večer, gledao je svaki film po pet šest puta.

Lungin i Antal su odlazili oko ponoći, posmatrao sam kako se feturaju ispod kestenova prekoputa. Noću nismo mogli da spavamo i ona mi je pričala o sebi. Gospođa je oblačila moje kapute, bila je potpuno gola ispod njih, naginjala se i video sam da ima prašine na zadnjici. Po podu su gamizale gospođine džukele, između njenih fotografija iz 1930. Ja izbacujem pse kada ona nije kod kuće, ona ih ponovo pušta u sobu kada se vrati i čudno me posmatra. (Godinama ste bili na robiji, jednog dana izlazite sa robije, vraćate se u grad u kom ste kao dečak sahranjivali mačke, posle ste učinili neke stvari zbog žene iz susjedstva, takođe ste se bavili politikom. Vraćate se i vama je priređen veličanstven doček na trgu, tu je mala tribina od dasaka, tu su vaši nekadašnji prijatelji, vaše pristalice, dokoni glumci; kada stignete očekuju da ćete održati govor nalik na one koje ste držali nekada, tu su i ogromni buketi za generala koji se vraća, načinjen je špalir kroz koji će proći vaš pobednički automobil, već je kasno popodne i žene su malo umorne, u svetini mnogi vas nisu nikada videli i tiskaju se da budu bliži tribini na buričima kada se budete popeli na nju, kosa im svelli, prema niskom novembarskom suncu, sa simsa je otpala glava od gipsa i povredila rame nekoj ženi, pridržavaju je, guraju cipelama gipsanu glavu, visok i mršav mladić drži ugašen fenjer u ruci, zove se Duković, slučajno je prolazio i zaustavio se, automobil u kom ste treba da stigne svakog časa, međutim, vi se ne vraćate u automobilu, dolazite u klizavom očupanom crnom fijakeru, vaš fijakerista ne može da prođe kroz svetinu na trgu i zaustavlja se, nisu vas očekivali u fijakeru, i možda jedino tako može da se objasni što vas nisu ni primećili, izašli ste iz fijakera koji sada guraju prema zidu da ne zakrči put vašem automobilu kada stigne, vi i ne znate da je doček priređen vama, isplatili ste fijakeristu, promuvali se kroz svetinu koju malo nervirate što želite da prodete, podižete okovratnik i kašljete u njega, nisu vas prepoznali, a vi niste shvatili šta se događa na trgu, to je čak srećna okolnost, jer kako biste naelektrisanom gomili na trgu objasnili da se za dugih sedamnaest godina po zatvorima pohabao svaki vaš interes za govor na trgovima; i tako — progurali ste se do apoteke sa lenjom čupavom mačkom na niskoj nastrošnici, zatim ste se ponovo gurali do jeftinog ubudalog hotela i uzeli ste sobu prema pristaništu.)

(iz romana „Stara usta“)

Odkako je C. P. Snou pokrenuo čuvenu diskusiju o *dvema kulturama* dosta se raspravljalo na temu da li pisci treba da proučavaju nauku, a naučnici više da prate književnost. Misao da nauka predstavlja alternativnu kulturu, osporavana je, ali je nigde nisam video da se pominju pisci, osim onih koji pripadaju novim svetovima science fiction-a, na koje je nauka stvamo uticala.

Uprkos tome što je u *Uliksu* izneta znatna suma naučnog znanja, a u *Kantosima* političke ekonomije, i Džozs i Paund se navode isključivo kao primeri „književnih eksperimentatora” koji su malo šta znali o nauci, a da to niko ne osporava. Takođe se prima zdravo za gotovo mišljenje da, ukoliko pisci budu bolje poznavali nauku, dela će im biti „progresivnija”, jer će im mašta biti podstaknuta mogućnostima nauke da ishrani ljude u nenazvijenim krajevima sveta.

Nadam se da neko ipak proučava pisce u kojih je prebrođen jaz između književnosti i nauke. Među njih spada i Gotfrid Ben. U njegovom slučaju spajanje ovih dveju kultura dalo je zastrašujuće rezultate.

Gotfrid Ben je bio doktor medicine (specijalista za kožne i venerične bolesti), a takođe i nemački pesnik, koga su, u starosti, odmah posle rata, 1947. godine, mnogi nemački kritičari pozdravljali — da navedem jednoga od njih — kao „poslednju internacionalno značajnu figuru nemačke poezije”. Kao lekar, koji je radio u Berlinu u najtežim posleratnim godinama, bio je savestan, nesebičan i human. Kao naučnik (a on nam u svojim delima ni za trenutak ne dozvoljava da zaboravimo da on spada među njih) gajio je neljudsku ravnodušnost.

Kao pesnik, on je manje lekar i naučnik, a više bolesnik, žrtva jedne književne bolesti dvadesetog veka koja će jednoga dana biti izolovana a vezana za imena pisaca kao što su Ezra Paund, Vindhams Luis i Štefan George: to je bolest neke vrste tvoračke nehumanosti. Ova bolest stoji u nesumnjivoj vezi sa jednom političkom bolešću: fašizmom.

Da bi se dobro razumeli ovi pisci, neophodno je proučavanje fašizma, a da bi se dobro razumeo fašizam, potrebno je proučavanje ovih pisaca. Osnovni uzroci oboljenja su sledeći: 1) snažna nostalgija za prošlošću Evrope, za starom Grčkom, Rimom, renesansom; 2) bezrazložna mržnja prema savremenom svetu koji se vidi samo kao kaos i rasulo; i 3) piščeva lična arogantnost, zasnovana na njegovom ubedenju da pripada posebnoj rasi samotnih divova u kojima se održao genije renesanse.

Simptomi su sledeći: a) simbolizam ili imazizam (davanje prednosti neživim, mineralnim ili mitološkim slikama nad ličnim i ljudskim); b) upotreba najžešćih ekspresionističkih metafora u opisivanju savremenog sveta; c) gorda i samo-dramatizujuća usamljenost piščevo *ja*, dosledno projicirana kroz ceo opus; d) intelektualna arogantnost udružena sa težnjom ka sveznanju i univerzalnosti; e) prezir; f) fašizam.

Naravno da od ove bolesti ne boluje svaki pisac u koga nalazimo neke njene simptome: simptomi su u stvari dosta rašireni. Strasna nostalgija za prošlošću i beziznimna osuda sadašnjosti, koji su tako upadljivi, na primer, u Jajtsa, dozvoljavaju uporedo postojanje i drukčijih shvatanja. Gotfrid Ben je najkompletniji i majezemplarniji primer koji mi je poznat: lekar je apsolutni bolesnik.

Najviše obespekuje što je naučni pogled taj koji, umesto da probije izlaz iz njegove ušančene nostalgije, sam zatvara krug, pružajući mu razlog da se oseća superiorniji od svojih savremenika. Ovaj racionalizam dopunio je njegovu romantičku (ili klasičku, što je isto) ljubav prema prošlosti. Iz uzvišenosti svoje nostalgije za istorijom, on gleda na ljude kao na aveti i senke, iz svoje naučničke uzvišenosti gleda na njih kao na jedno komade mesa, skelete i lešine.

Posledica toga, kako se manifestuje u njegovim spisima, jeste u najvećoj mogućoj

stivn spender

doktor medicine, bolesnik poezije

meri životno delo totalnog solipsizma, prerušenog u zanesen, prilično stidljiv, nihilizam. Iako je taj svoj nihilizam branio u mnogim spisima, Dr Ben nije voleo da ga nihilistom nazivaju beleškari, kritičari, profesori, kolege i sličan šljam. Novinare, koji su ga opsedali tražeći intervju, odbijao je oholim rečima čim bi, neizbežno, pomenuli reč „nihilizam”: nije stvar u nihilizmu, nego u onome što pod tim podrazumevate, govorio im je.

Njegova prozna dela, načinjena od krajnje neprozirnih trošnih slika utkanih u ekspresionističku materiju, sva su posvećena pokušajima da se nađe odnos između beskrajno nadmoćnije, usamljene svesti izvesnog doktora Renea i sveta materijalne bestijalnosti i duhovnog ništavila koji ga okružuje. Osnovni problem je ovaj: alko je Rene stvaran, načinjen od materije, ikako mogu fenomen koji su po osobinama toliko drukčiji, toliko van sveta obuhvaćenog njegovim prošlim vizijama, biti isto tako stvarni? Rene nikada neće rešiti šta je stvarno: on, Rene, ili ono što se naziva stvarnošću.

„Čovek je pobegao. Čovek se bacio u svoju žetvu da ga vežu u snopove žeteoci sa vencima i stihovima. Čovek je odlutao sa svojih njiva, ozaren pod krunom i perjem, neizmeran: on, Rene.”

Nacizam je doneo odgovor njegovom problemu realnosti. Kao u Paundu i Luisu, i u njemu je fašizam razotkrio jednu strahovitu vulgarnost ispod nehumanog stava, zasnovanog možda na svesti o istinskoj intelektualnoj superiornosti. Za Bena — Renea princip Vode, nacistički pokret, objektivizirali su stavove koji su, do tada, ležali ućaureni u njegovom egu. Oni su bili istorijski pokret u kome su se prožimali nostalgija za drevnom istorijom sa naučnim metodom i pesničkim mitom; Ben ga je shvatio kao program za stvaranje sveta superiornijeg od same stvarnosti, sveta iznad svih ljudskih obzira. Totalna nerealnost fašizma bilo je ono što ga je privuklo u periodu kada je stranice i stranice ispunjavao ovalkvim stvarima:

„Dokazivao sam uvek iznova centralan značaj forme za Evropu, a naročito za Nemačku. Ali to se može definisati i kao čista suprotnost: teško stečeno znanje o mogućoj novoj ritualnosti. To je gotovo religiozni pokušaj da se umetnost okrene od esteticizma ka antropologiji... Sa sociološkog aspekta to bi značilo antropološki princip forme — čiste forme, formalne bezuslovnosti — staviti u centar kultura li obreda. To bi se čak moglo nazvati dematerijalizacija materije.”

„Dematerijalizacija materije” u ime obreda dovedena je do svojih logičkih posledica u gasnim komorama Aušvica i Buhenvalda. Ali to već Ben nije zastupao; on je u to vreme bio potpuno razočaran u nacizam. Njegovo razočaranje bilo je delom posledica prezira koji ga je ispunjavao mržnjom prema Hitleru i Gebelsu, kao i prema ostalim suviše ljudskim bićima.

Rekao bih da slučaj Gotfrida Bena pokazuje ikako prebrođavanje jaza između književnosti i nauke u umovima lidera dveju sjedinjenih kultura ne mora bezuslovno voditi obogaćivanju nauke imaginacijom i oslobođanju književne tradicije uonošenjem progresivnih ideja. To može lako odvesti stvaranju jedne elite sa dvoglavim kompleksom superiornosti, koji se u nekim njenim pripadnicima udvostručava sabiranjem veoma nostalgičnih i veoma naprednih ideja. Ako je elita sačinjena od pisaca koji se, isto, zanose moćnim administratorima i političkim liderima, iskušenje da se književnost upotrebi za stvaranje mitova nauke i istorije koji će podržavati antihumanu politiku, — sasvim je očigledno.

Preveo s engleskog:
Stevan LJATKOVIĆ